

Noorderkerkconcerten 2020 Lisa Jacobs, Ksenia Kouzmenko)

Johann Sebastian Bach (1685-1750) - Chaconne uit Partita nr 2 in G BWV 1004

Drie Suites én drie Partita's componeerde Bach voor soloviool. Het zijn wonderen van schijnpolyfonie, ingebed in de traditionele vorm van een serie gestileerde dansen. Hij ontwikkelde melodische en harmonische lijnen, die eeuwenlang tot voorbeeld voor componisten zullen blijven dienen. De tweede Partita besluit met een monumentale 'Chaconne in d'. Een thema met maar liefst 29 variaties, dat even lang duurt als alle voorgaande delen tezamen. De beweging heeft een driedelige vorm. De eerste vijftien variaties staan in d kleine terts, de daaropvolgende negen variaties in D groot en de resterende vijf weer in d klein. Zelfs in de transcriptie voor piano, die de Italiaanse componist Ferruccio Busoni bijna 200 jaar later van het stuk maakte, klinkt het alsof de solist orgelpedalen tekort komt om alle schakeringen tot z'n recht te laten komen. De eminente Duitse musicoloog Philipp Spitta (1841-1894) typeerde in zijn standaardwerk over Bach dit uitzonderlijke solostuk als volgt:

“Vanaf de majestueuze ernst in het begin tot aan de snelle 32-ste noten, die als duivels op en neer razen, vanaf de tremolerende arpeggio's, die als wolken bijna bewegingloos boven een donker ravijn hangen, tot aan de gewijde schoonheid van de D groot sectie, waarin de avondzon in een vredige vallei ondergaat, dwingt de meester het instrument tot ongelooflijke uitingen. Deze Chaconne is een zege van de geest over de materie, zoals zelfs Bach nooit meer op zo'n briljante manier wist te evenaren.” (J.S. Bach, ingekorte versie, Leipzig 1935).

Bach zou de Chaconne ter nagedachtenis aan zijn overleden eerste vrouw Anna Barbara hebben geschreven.

César Franck (1822-1890) - Sonate voor piano en viool in A, opus 8, 3e deel 'Récitativo et Fantasia'

Hoewel als pianist een wonderkind, was César Franck als componist een typische laatbloeiër. Pas op 64-jarige leeftijd componeerde hij bij gelegenheid van het huwelijk van zijn jonge landgenoot, de Belgische violvirtuoos Eugène Ysaÿe, zijn beroemde sonate in A. De vier delen zijn thematisch hecht met elkaar verbonden door één gemeenschappelijk basismotief, het 'idee-fixe': je zou het het liefdesmotief 'ik hou van jou' kunnen noemen. Zodoende ontstaat een cyclische verbondenheid, die ook andere, latere werken van Franck tot zo'n opmerkelijke eenheid smeedt.

Het derde deel bestaat uit twee episoden. De eerste episode is een *Recitativo*, een soort cadens waarin tweemaal achter elkaar eerst de viool en daarna de piano genegenheidsverklaringen jegens elkaar afleggen, terwijl daarbij voortdurend het 'idee-fixe'-motief doorklinkt. Na de recitatiefepisode vervolgt de muziek in een *Molto lento*-tempo het pad van de geliefden. De melodie in de viool, begeleid door versieringen in de piano, ademt een rustige, gelukzalige sfeer. Het 'ik hou van jou'-thema uit het eerste deel is niet ver weg. Plots klinkt het in bijna ongewijzigde vorm, bij wijze van spreken als een herinnering aan hoe het allemaal begon. 'Ja, zo was het en zo is het', klinkt het tevreden tot besluit. Het *Allegretto poco mosso* is een virtuoos rondo, waarin het refrein een heerlijk zangerige melodie is, die de klankkleuren van de viool en de piano prachtig doet versmelten. In de coupletten speelt Franck op vernuftige wijze met het thematische materiaal uit de vorige delen. Natuurlijk ontbreekt het 'ik hou van jou'-thema daarbij niet. Verrukkelijke muziek!!

Eugène Ysaÿe (1858 – 1931)

Rêve d'enfant, opus 14

De uit Luik afkomstige componist Eugène Ysaÿe was in zijn tijd zelf ook een formidabele violist. Hij kreeg zijn opleiding van Henry Vieuxtemps (1820 – 1881) en Henryk Wieniawski (1835 – 1880). Hij maakte behoudens sonates, menig kleinoed voor viool, piano, cello en of orkest.

Tijdens zijn soms langdurige tournees in het buitenland benutte hij de vrije uren op hotelkamers om gebruiksstukjes te componeren. De 'Reve d'enfant' is er zo een. Het is een wiegenlied zonder woorden - in de dromerige stijl van Gabriel Fauré -, opgedragen aan zijn jongste zoontje Antoine. De componist zorgde ervoor dat het stuk niet te lang was, zodat hij de muziek zelf op de plaat kon zetten. Hij maakte behoudens sonates, menig kleinoed voor viool, piano, cello en / of orkest.

Sonate voor solo viool nr.3 in d 'Ballade', opus 27/3

Ysaÿe, kwam in de jaren 1923/24 op het idee om in de vorm van sonates voor soloviool zes van zijn beste collega's te portretteren, toen hij luisterde naar een buitengewoon ontroerende uitvoering door Joseph Szigeti (1892 – 1973), die één van Bach's solosonates speelde. Ysaÿe was geenszins het type van de

gearriveerde artiest, die op zijn lauweren rustte en van modernismen weinig moest hebben. Integendeel, eigentijdse muziek had zijn warme belangstelling.

Zijn composities zijn inventief en onconventioneel. Hij experimenteerde graag met nieuwe technieken, zoals de toepassing van kwarttonen, bijzondere stokvoeringen, pizzicati met de linkerhand, meervoudige dubbelgrepen, etc., etc. Dat is vanmiddag goed te horen. De korte ééndelige sonate, gewijd aan de Roemeen George Enescu, is een hoogst virtuoos stuk, waarin de lyrische melodiek van de volksklanken uit Transylvanië de ondertoon vormt. Op een bepaalde wijze doet het stuk aan stilering van volksmuziek op de wijze van Maurice Ravel (1875 – 1937) en Béla Bartók (1881 – 1945) denken.

Ysaÿe schreef over het stuk de volgende woorden:

“Ik heb mijn verbeelding de vrije loop gelaten. De herinnering aan de vriendschap en de bewondering voor George Enescu en aan de uitvoeringen, die wij samen gaven ten huize van die verrukkelijke koningin Carmen Sylva (van Roemenië) zorgden voor de rest.

Claude Debussy (1862-1918) - Beau soir

Omstreeks 1880/83 zette Claude Debussy het gedicht ‘Beau soir’ van Paul Bourget (1825-1935) op muziek. Later zijn diverse bewerkingen van de compositie gemaakt. Jascha Heifetz maakte er een ‘Chanson sans mots’ voor viool en piano van.

*Lorsque au soleil couchant les rivières sont roses
Et qu'un tiède frisson court sur les champs de blé,
Un conseil d'être heureux semble sortir des choses
Et monter vers le coeur troublé.*

*Un conseil de goûter le charme d'être au monde
Cependant qu'on est jeune et que le soir est beau,
Car nous nous en allons, comme s'en va cette onde:
Elle à la mer, nous au tombeau.*

Han van Tulder (www.hanvantulder.nl)